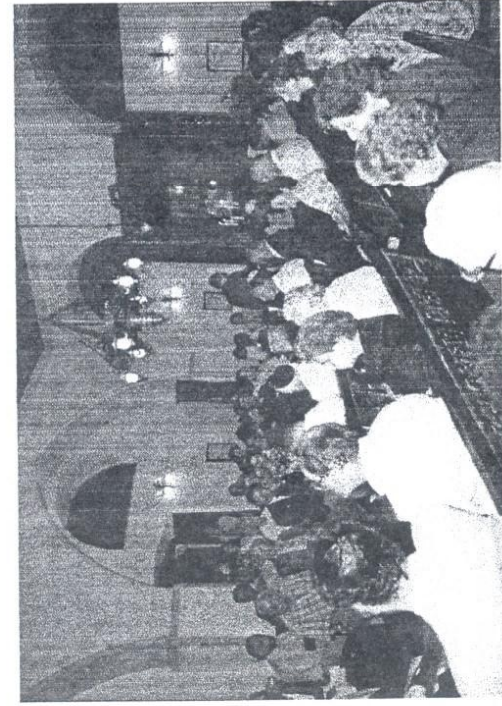

Καταγραφές

K'K' Ets Hayyim
P.O. Box 251
73001 Hania, CRETE
Tel. (0821) 86286
Tel. & Fax (0821) 70397
E-mail: dori@grecian.net
Web site:
www: etz-hayim-hania.org

Μνημόσυνο για την Εβραϊκή Κοινότητα των Χανίων που εξοντώθηκε το 1944

Το εσωτερικό του Καλ' Λίγο πριν την έναρξη του Μνημόσυνου για την Εβραϊκή Κοινότητα που εξοντώθηκε το 1944.

Νεκρολόγιο του κ. Χαννάν-Σταυρουλάκη για το μνημόσυνο της Εβραϊκής Κοινότητας

Η μεγαλύτερη αμαρτία που μπορεί να διαπράξει ένας Εβραίος είναι να αρνείται με λέξεις ή με πράξεις την Ενότητα του Θεού. Αυτό είναι βεβήλωση του ανείπωτου Ονόματος του Θεού. Το να αρνείται κανείς την ενότητα του Θεού με λέξεις σημαίνει να δέχεται κανείς οποιoδήποτε δόγμα που υπαινίσσεται ότι ο Θεός έχει εταίρους ή αρχή. Η βεβήλωση του Ονόματος με πράξεις σημαίνει να συμπεριφέρεται κανείς στο συνάνθρωπό του έτσι ώστε να αρνείται την

αξιοπρέπεια και τα δικαιώματά του ως πλάσμα και 'εικόνα' του Θεού. Επειδή ο Θεός δεν έχει μορφή και σχήμα, γεμίζει τον σύμπαν της δημιουργίας όπως το νερό γεμίζει μια δεξαμενή, ως το χέλος της. Αυτό ονομάζεται μερικές φορές, Πραγματικότητα, η ενότητα δηλαδή της ύπαρξης από την οποία εμείς και όλη η ύλη προερχόμαστε και στην οποία στηριζόμαστε.

Στο Βιβλίο της Γένεσης γράφει ότι ο Θεός είναι Δίκαιος και Ορθός:

Η Συναγωγή Ετς Χαιΐμ των Χανίων, το μοναδικό μνημείο που σώζεται από τις εβραϊκές κοινότητες στην Κρήτη, αναστυλώθηκε με πολύ αγάπη και βάσανα. Στους περιβόλους της συναγωγής υπάρχουν διάφορες εβραϊκές επιγραφές. Για μερικές δεν υπάρχουν καμία μέληση, ενώ άλλες διαβάζουν σχετικά εύκολα μετά τον καθαρισμό. Αυτή είναι μια καταγραφί όλων των επιγραφών, όπως φαίνεται με εννυμοσύνη την ενεργητική βοήθεια του διευθυντή του προγράμματος αναστήλωσης κ. Νίκο Σταυρουλάκη, όταν επισκέφθηκε τα Χανιά το καλοκαίρι του 1999 και τον Καθηγητή Raphael Loewe για την πολύτιμη συμβολή και για την μετατροπή των ημερομηνιών. Οι φωτογραφίες είναι μια ενεργική χορηγία του κ. Ole Petschelt.

Οι επιγραφές της Συναγωγής Ετς Χαιΐμ

Οι επιγραφές είναι βασικά δύο ειδών. Η πρώτη ομάδα (αριθμοί 1-3) περιέχει αφιερώσεις, τοποθετημένες μόνιμα πάνω στις πόλεις και στους τοίχους της συναγωγής, επειδή ο επισκέπτης μπορούσε έτσι να τις διαβάσει σαν υπόμνημα της ευεργετικότητας ανθρώπων ή ομάδων που είχαν συμβάλει στην ανέγερση, αναστήλωση ή διακόσμηση της συναγωγής στο παρελθόν. Η δεύτερη ομάδα (αριθμοί 4-7) περιέχει επιγραφές επιγραφές, που αποθανατίζουν τα ονόματα των νεκρών και αναφέρονται στις αρετές τους και στα επιτεύγματά τους. Δεν είναι θαμμένοι στους περιβόλους της συναγωγής όλοι οι άνθρωποι που μνημονεύονται στις επιγραφές. Μερικές πλάκες ήταν αρχικά στο εβραϊκό νεκροταφείο που βρισκόταν άλλοτε κοντά στη θάλασσα, έξω από τα τείχη της πόλης δυτι-

Για δεύτερη χρονιά, τέλεστηκε στη Συναγωγή Ετς Χαιΐμ το μνημόσυνο για τους μάρτυρες της Κοινότητάς μας που εξοντώθηκε το 1944. Στάθηκαν προσκλήσεις σε όλους τους ιδιοκτήτες καταστημάτων της οδού Κονδυλάκη, η κύρια οδός της παλιάς εβραϊκής συνοικίας

(Οβραϊκής), όπου ζούσαν το '44 οι περισσότεροι Εβραίοι και όπου έγινε η Ναζιστική 'επίχειρηση' το Μάιο του 1944. Προσκλητικές στάθηκαν επίσης στο Μητροπολίτη Κυδωνιάς-Ακορούνου και Κισάμου-Σελίνου, στους Καποκίνους της τοπικής Καθολικής Εκκλησίας και στις Αδελφές της Μητέρας Τερέζας, στις Δημοτικές Αρχές και σε όλους τους Φίλους της Συναγωγής. Ο Μητροπολίτης Κισάμου-Σελίνου, Σαβ. Ειρηναίος, δε μπόρεσε να παρευρεθεί επειδή ήταν αδιάθετος, αλλά οι Καποκίνοι και οι Αδελφές της Μητέρας Τερέζας βρέθηκαν μαζί με μας και με άλλους 180 Χανιώτες και ξένους για να τιμήσουν τη μνήμη της τραγικής μοίρας της Εβραϊκής Κοινότητάς.

Το πνεύμα που επικρατεί στην Ετς Χαιΐμ χαρακτηρίζεται από την έννοια της ανανέωσης και οι τελετές

αυτή είναι η 'εικόνα' Του, όπως ανατανακλάται στον κόσμο της σχετικότητας, κι' εμείς καλούμαστε να δράσουμε ανάλογα με την ουσιά μας φύση, μέσω της οποίας γινόμαστε οπτιθής του Θεού. Ό, τι και αν κάνουμε - στους άλλους, στα ζώα, στα φυτά, στα μεταλλεύματα και στα αντικείμενα που χρησιμοποιούμε και προέρχονται από αυτά - ματαιώνει την εκπόλησή τους. Ο Θεός είναι

κά. 'Δυστυχώς, η περιοχή, τώρα πονικά κατακτημένη, δεν έχει ίχνη από εβραϊκές επιγραφές,' όπως αναφέρει ο ιστορικός Ζνί Ανκοτι, στο πλαίσιο ενός συνεδρίου που έγινε στα Χανιά τον Απρίλιο 1966 (Ankoti, 'Jews', σελίδα 320).

Η ύπαρξη μερικών τάφων στην πίσω αυλή της συναγωγής Ετς Χαιΐμ, πρέπει να σχολαστεί, επειδή δεν ακολουθεί την εβραϊκή παράδοση. Ο Ραββίνος Αβραάμ Ευλαγόν (1846-1933), που ήταν επικεφαλής της εβραϊκής κοινότητας της Κρήτης από το 1875, έγραψε στα τελευταία χρόνια της ζωής του μια αφήγηση για το νησί και τις εβραϊκές κοινότητες εκεί. Μεταξύ των άλλων γράφει: 'στην αυλή της συναγωγής, που περιβάλλεται από ένα τοίχο στις τέσσερις πλευρές, βρίσκεται ο τόπος ανάπαυσης του ραββίνου της πόλης, Ραββίνου Ιωσήφ

μας αντανακλούν την κανονική ζωή που ανθίζει σήμερα στη Συναγωγή. Σ' αυτή την ημέρα, επειδή είχαμε μινυάν μπορούσαμε να ανοίξουμε το Εχάδ και να προσευχηθούμε με τα λόγια του Καντί. Επειδή θεωρήθηκε σημαντικό να υπάρξει βαθιά συμμετοχή όλων των Χριστιανών (και ενός Μουσουλμάνου) φίλων μας, η τελετή επικεντρώθηκε στις προσευχές για Αρβίτ και όλοι οι παρευρισκόμενοι έλαβαν μια μετάφραση της Σεμά και της Αμινά.

Το μνημόσυνο άρχισε με το σύντομο νεκρολόγιο του διευθυντή (βλέπε παρακάτω) και 5 λατά σιωπής.

Αμέσως μετά, προσευχήσαμε για Αρβίτ και ανοίξαμε το Εχάδ. Η Elizabeth Outram, ο Μανώλης Γκαζής και ο Κώστας Fischer διάβασαν αργά τα 265 ονόματα των Εβραίων που χάθηκαν. Ακολούθησε το Καντί και οι προσευχές για τους Μάρτυρες. Οι κκ. Γκαζής και Δημήτρης Μαρινιώζος-Φουράκης προσφώνησαν ένα σύντομο επιτάφιο λόγο.

Στη βορινή αυλή είχαν στρωθεί τραπέζια με κέρασματα.

σαν μια απέραντη θάλασσα της οποίας εμείς και όλα τα πλάσματα είμαστε τα κύματα, ο καθένας πλήρης και τέλειος και ακόμα πιο αειθαλήςματος επειδή είναι ξεχωριστός και τέλειος ακριβώς όπως είναι. Δεν είμαστε παρά μια στιγμή στο χρόνο και ύστερα βυθίζομαστε πάλι στην απέραντη θάλασσα που είναι ο Ίδιος ο Θεός... Αγαθούμε το Άγιο Όνομα όντως

(→ page 2)

Σαλόμ. Δεν υπάρχει επιτάφια πλάκα επάνω στο τάφο του. Ο Ραββίνος αναπαύεται εκεί εξαιτίας των δυσκολιών συνθηκών κατά τη διάρκεια του πολέμου, όταν η πύλη παρέμεινε κλειστή για λόγους ασφαλείας. Αργότερα, ο αδελφός του, ο Ραββίνος Μπαρούχ μπεν Σαλόμ, πέθανε στις 4 Adar 5601. Πριν το θάνατό του, είχε εκφράσει την επιθυμία να θάφεται κοντά στον αδελφό του και έτσι έγινε. Ο Ραββίνος Αβραάμ Ιμπν Χαϊμίμ της Καλλιόλης, που ήρθε να υπηρετήσει στο ναό και πέθανε το 5618 [1858], είναι επίσης θαμμένος εδώ, όπως και λέλ. Ασkenάζι που, όπως αναφέρεται σε μια προφορική παράδοση, ήρθε να υπηρετήσει στο ναό το χρόνο 5470 [1710]. [Ευλαγόν σελ. 133].

(→ page 3)

The Memorial Day (from page 1)

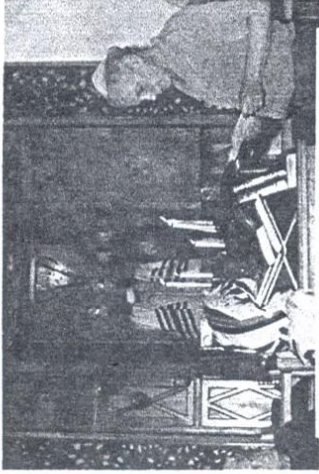
Δίκαιοι, Φυλάνθρωποι, Ευσεβήταρτικοί και Στωρτικοί.

Στις 9 Ιουνίου 1944, 276 Χανιώτες πνίγηκαν ανοικτά του νησιού της Μήλου. Οι μαρτυρίες λένε ότι το καράβι, η Τανάτς, που τους μετέφερε μαζί με εκατοντάδες Έλληνες Χριστιανούς και Ιταλούς αξιωμαλούς πολέμου, χτυπήθηκε από την τορπίλη ενός βρετανικού υποβρυχίου. Ο προορισμός του καραβιού είναι γνωστός. Ως μεταφορέας μιας από της τελευταίες ναζιστικές 'επιχειρήσεις' στην Ελλάδα, το Τανάτς κατευθύνονταν προς τον Πειραιά και οι Εβραίοι που ήταν σ' αυτό προοριζόταν για τον κεντρικό σταθμό των Αθηνών, όπου θα επιβιβάζονταν σε κλειστά βαγόνια με προορισμό Άουσβιτς-Μπιρκένου, ένα ταξίδι που θα διαρκούσε το 1944 τουλάχιστον 13 μέρες. Εκτός από ελάχιστους, εάν θα είχαν τέτοια τύχη, θα στέλνονταν κατ' ευθείαν στους θολάμους αερίων και στα κρεματόρια.

Δε μπορούμε παρά να φανταστούμε τι έγινε στο Τανάτς στις 3:15 το πρωί της 9ης Ιουνίου όταν το κυάβι καταστράφηκε και βυθίστηκε μέσα σε 15 λεπτά χωρίς επιζώντες. Τους εκείνη τη στιγμή, σ' εκείνο το καράβι κάποιος θα άκουσε την προσωνυμία «Σεμίω» - 'Ακούσαν Ιερσηλ', ο Κύριος ο Θεός Ημών. Ο Κύριος είναι Εις'.

Για αιώνες, οι Εβραίοι σ' όλο το κόσμο πρόσφεραν τη «Σεμίω» ψυθρίζοντας, με δυνατές φωνές, την κραυγάζαν με θυμό και πόνο σε κορυφώσεις στιγμές στις οποίες αμείνων το Άγιο Όνομα μπροστά στο θάνατο, είτε όταν ήταν φυσικός, είτε σε πολλές περιπτώσεις, βρισκόταν μπροστά του απλά και μόνο επειδή ήταν Εβραίοι. Ο εβραϊκός χαρακτήρας κυριαρχείτα από τη «Σεμίω» και την Καθαρίωση του Ονόματος που ολόκληρες εβραϊκές κοινότητες στην Αγγλία, στο York, στο Rhine και στη Germania στην Ιταλία, διάλεξαν την αυτοκτονία παρά να υποτάσσονταν στην αλλαγή θρησκευμάτων, αρνούμενοι έτσι την Ενότητα του Θεού. Οι Εβραίοι σοφοί αναγκάστηκαν να μελετήσουν σοβαρά αυτές τις τρομακτικές πράξεις και στο τέλος έβγαζαν σημαντικά συμπεράσματα από την πιο βαθιά διδασκαλία του Ιουδαϊσμού. Εάν ο Θεός είναι η Πραγματικότητα και οι ζωές μας είναι η Ίδια η έκφρασή Του, τότε η Ίδια η ζωή, όταν τη ζούμε με δικαιοσύνη κατά τη διδασκαλία της Τορά είναι από μόνη της η Καθαρίωση του Ονόματος. Ακόμα και η αλλαγή θρησκείας, η λεκτική άρνηση της Ενότητας του Θεού έρχεται δεύτερη μετά την υποχρέωση μας να ζούμε με τον καλύτερο δυνατόν τρόπο και κάτω από οποιοδήποτε συνθήκες τη φεγγαλιά στιγμή της ύπαρξής μας.

Ποιοι ήταν οι Εβραίοι των Χανίων; Τι έζηρουμε η' αυτούς; Τι σημασία μπορούμε να δώσουμε στον παράλογο θάνατο των γονακίων, των παιδίων, των νέων και ηλικιωμένων ανδρών, που ήταν όλοι Κρητικοί και

Ο Καθηγ. Ιωσήφ Βεντούρα διαβάζει την Προσευχή για τους Μάρτυρες μετά από το Καντί.

βαθιά ριζωμένοι στην ύφανση της ιστορίας του νησιού μας; Δεν πρέπει να ήταν καλύτεροι ή χειρότεροι από τους Ορθοδόξους και Καθολικούς γειτονές τους. Σιζήτούσαν και γέλαγαν, διαφωνούσαν και ήταν περισσότερο ή λιγότερο θρησκευόμενοι ως Εβραίοι. Πρέπει να τους σεβόταν, επειδή ξέρουμε ότι ο φούρνος στη Ζαμπέλιν που άνηκε σε Χριστιανό δε δεχόταν φαρίνα για νήσιμιο που περιείχαν χοιρινό. Μια χριστιανή γυνάικα, η Μαγδαληνή, όταν ήταν παιδί άναβε και έβρινε κάθε Σαββάτο το ρεύμα στο σπίτι ενός εβραίου γείτονα. Υπήρχε ένας Ιακώβος που φορούσε κρητικές βράκες και μαντήλα και φαίνεται ότι η φωνή του ήταν πιο δυνατή από εκείνη του τελευταίου Μονεξίνη του Τζιμού Ιουσούφ Πασιά που καλούσε τους μουσουλμάνους πατούς από το μναρέ, το τωρινό Αρχαιολογικό Μουσείο. Υπήρχε η μνήμη του ευλογημένου Ραββίνου Αβραάμ Ευλιανόν που εκμύλιαν πολύ στα Χανιά και συνήθιζε να χαίρεται όποιον συναντούσε με ένα εγκάρδιο 'Σόλόμ!' Υπάρχει και η θλιβερή μνήμη της Βικτωρίας Φερμόν, η μόνιμη επίσηγαντα από τη σύλληψη της κοινότητας των Χανίων και που περιπλανιόταν στα φάντασμα μεταξύ των Χανιωτών μέχρι πριν μερικά χρόνια, όταν επέστρεψε στην αγκυλιά της Σάρς, της Ραχήλ, της Λέας και της Ρεβέκκας. Αυτοί οι Εβραίοι δεν ήταν ούτε καλύτεροι ούτε χειρότεροι από τον κόσμο με τον οποίο ζούσαν. Εν τούτοις μέσω αυτών, έχουμε την ευλογία και την τιμή να τελέσουμε αυτό το άγιο μνημόσυνο της Καθαρίωσης του Άγιου Ονόματος ως μάρτυρες. Ότι τους καταδίκασε ήταν το απλό γεγονός ότι ήταν Εβραίοι και τόσο τε άλλο.

Παρόλη τη συνηθισμένη ανύληψη ότι οι Κρητικοί είναι αποκλειστικά συνδεδεμένοι με την Ελλάδα και Χριστιανοί στο σύνολό τους, η Κρήτη ήταν στην πραγματικότητα πατρίδα Χριστιανών - Ορθοδόξων και Καθολικών - Εβραίων και Μουσουλμάνων. Και έτσι ήταν για αιώνες, ενώ μόνο πρόσφατα έχασε αυτή την πολυμορφία που έκανε το νησί μας τόσο πλούσιο και μερικές φορές αρκετά δύσκολο να αντιμετωπιστεί από τους κατακτητές του, είτε Ενετούς, είτε Οθωμανούς ή Γερμανούς. Οι Εβραίοι των Χανίων έζησαν τη διακοπή στη συνε-

(→ page 4)

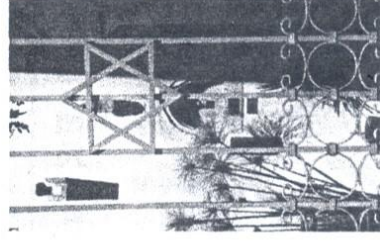
(Πέντε λεπτά Σιωπής)

Με ποιόν μοιραζόμαστε αυτό το κτήριό το έχοριστό και γεμάτο δνναμή; Μέσα σ' αυτούς τους τοίχους έχουν γίνει τελετές, ίσως λιγότερο αυθιμτες, αλλά όχι πολύ διαφορετικές από την αουγινη μας. Οι ζωές μας σήμερα και η ίδια η παρουσία μας εδώ μας συνδέει με την κοινότητα των Χανίων, με τον ιστό της ζωής και του θανάτου όπου όλοι μας ανήκουμε. Και τι μάθιμε άραγε από αυτή την ιστορία θανάτου χωρίς νόημα; Παρόλο που φαίνεται ότι έχουμε αφήσει πίσω μας τα θλιβέρα γεγονότα του 1941-45 που τόσο πόνο έφεραν σε συνανθρώπους ένοχους, μόνο επειδή ήταν λίγο διαφορετικοί από μας, ο κόσμος δεν έχει αλλάξει πολύ. Απληστία, θυμός, άγνοια συνεχίζουν να πλαινώνουν την αδιαφορία μας για το περιβάλλον, για όσους προσταθών να ζουν με ασφάλεια στα σπίτια τους ή στη χώρα τους. Εμφύλιοι πόλεμοι, γενοκτονίες, η καταστροφή του περιβάλλοντος, οι πολιτικές και στατιστικές αντιπλοότητες, τα διάφορα συνθήματα, οι διαφορετικές φιλοδοξίες... Τι μπορεί να μας διδάξει η συμμετοχή σ' αυτή την κοινότητα; Σε ποιους ορίζοντες μπορεί να ανοίξει άραγε τις καρδιάς μας;

ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ

Στις αρχές Ιουνίου είχαμε κοντά μας στη Συναγωγή εθελοντές, δύο κορίτσια 14 χρονών, τη Meena Hasan και την Alexandra Glicker. Ήταν και τα δύο από τη Νέα Υόρκη που ήρθαν με τη συγκατάθεση των γονέων τους για να περάσουν 2 εβδομάδες στο Χανιά, φιλοξενοούμενα στο σπίτι του διευθυντή. Το πρόγραμμά τους προέβλεπε μια καλή εναλλαγή από στιγμές δουλειάς, τουρισμού και θήλασας. Μετά από τις πριανές προσεγγές Σαχριβ, τα κορίτσια εργάσαν για δουλειά στη συναγωγή. Αποφασίστηκε ότι το φρεσκάρισμα των τοίχων θα γινόταν χωρίς βόλνιμο, αλλά με απλό άσπρισμα. Επειδή η νηρασία 'παρηδωμένη' στους τοίχους είχε αρχίσει να βγαίνει στην επιφάνεια, καταλάβαμε ότι είχε γίνει κάποια αβεβαιότητα. Έτσι η δουλειά των 2 κοριτσιών άρχισε με το ξύσιμο των στήσεων με την νηρασία και τον καθαρισμό τους. Παραμπιπτόντως, τα κορίτσια δεν παρέλειψαν να οργανώσουν με μεράκι ένα μικρό πάρτι στην Ταβέρνα Κονάκι ως έκπληξη για τα γενέθλια του διευθυντή!

Εργασίες σε εξέλιξη

Τσος υπό την επίθετα της δουλειάς της Meena Hasan και της Alex Glicker, πραγματοποιήθηκαν κάποιες εργασίες στα ξύλινα και μεταλλικά εξωτερικά εξαρτήματα της Συναγωγής.

Όλες οι πόρτες, τα περβάζια και τα παραθυρόφυλλα βάφτηκαν με ένα ειδικό αντλιακό και αδιάβροχο προστατευτικό μυσικό.

Οι μεταλλικές σκάφες στα παρθένα και στις πόλες βάφτηκαν εκ νέου με ένα πιο ζωντανό απ' ότι ήταν αρχικά, χρώμα πράσινο.

Καταγραφές

Σελίδα 3

φέρεται πουθενά αλλού. Το όνομα Eliano είναι πολύ συνηθισμένο σε εβραϊκό περιβάλλον και το επίθετο Cortese δεν αναφέρεται στα χρονικά των Εβραίων της ενεπικής Κρήτης, από όσα ξέρω. Η ημερομηνία αντιστοιχεί στην 1η Μαΐου 1487 (Ιουλιανό ημερολόγιο).
Για Υπάρχει ένα σημείδι στην αρχή της δεύτερης γραμμής που μπορεί να ερμηνεύει ως το γράμμα 'ה' (ה' Eulayon, 'Ετσι ερμηνεύει και η Humphrey.

ה'ח' Humphrey
ה'ח' Eulayon
Cortese ή Cortesi,
Eulayon, Humphrey.
ה'ח' Humphrey

ה'ח' Humphrey
ה'ח' Eulayon
Cortese ή Cortesi,
Eulayon, Humphrey.
ה'ח' Humphrey

1β. Στο πράκτ, αμέσως κάτωθεν 1α.
Υψος 17 εκ.; βάθος 167 εκ.

ה'ח' Humphrey
ה'ח' Eulayon
Cortese ή Cortesi,
Eulayon, Humphrey.
ה'ח' Humphrey

Αυτή είναι η πύλη του Κυρίου [πρ']
αυτή θα μπει ο δικαίος
[Υψ. 118-20].

Ανοίξε τις πύλες, για να μπει το
δικαίον ελθόν που κράτησε
την αλήθεια the truth
[Ησαΐας 26:2].

Σημειώματα
Αναφέρεται στον Ankor, 'Yen's', σελ.
318, Eulayon σελ. 132, Humphrey
σελ. 37 (φωτογραφία σελ. 39).

ה'ח' Humphrey

2. Στο εξωτερικό τοίχο της μπροστι-
νής αυλής απέναντι στην είσοδο από
το δρόμο.

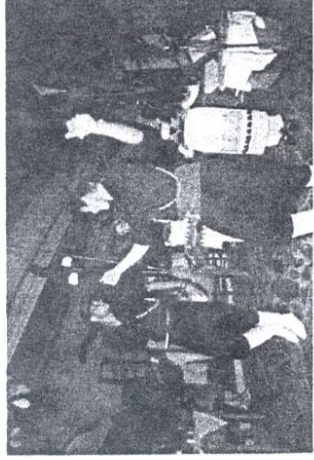

Υψος 43 εκ.; βάθος 36 εκ.
ה'ח' Humphrey
ה'ח' Eulayon
Cortese ή Cortesi,
Eulayon, Humphrey.
ה'ח' Humphrey

Ένας φόρος μνήμης για τους 7 υπέρ-
και τους αναπαύοντες των ιερών,
παλαιούς και νέους... των κατοί-
κων, σε τρία 7 χρόνια,
εμπνεύσει στις 7 δυσκολίες,
? που κάθονται με τους πιστούς.

Σημειώματα
Αυτές οι επιγραφές με ομοιοκαταληξία

(→ page 4)

Οι κρητικοί χορευτές σε παραδοσιακές ενδυμα-
σιες ζωντάνευαν το πάρτι των Σίρκιν.

Επιγραφές

(→ σελίδα 1)

Στη δγήση του Ραβίνου Ευλα-
γόν, που δημοσιεύθηκε από τον
Bracha Rivlin από το πρώτο του
χρονόγραφο, είναι μια πολύτιμη μαρ-
τυρία των εβραϊκών μνημείων στην
Κρήτη και αναφέρεται στο κείμενο
μερικών επιγραφών in extenso.

Θ' αναφερόμεν επίσημ. αρχιτέ-
ρα, σε δύο σημαντικά άρθρα του Zvi
Ankori. Πιο πρόσφατα, η τέως Judith
Humphrey, που αφιέρωσε τη ζωή της
στη μελέτη των Εβραίων στην Κρήτη
(και μνημονεύεται στο μικρό κήρο
στη μελέτη αυτή της συναγωγής),
έγραψε επίσης για τις εβραϊκές επι-
γραφές των Χανίων. Πληροφορίες για
τέτοιες μελέτες θα δοθούν στη βιβλιο-
γραφία στο τέλος.

Σε παράρτημα, έκανα τη λίστα
ώλων εβραϊκών επιγραφών από τα
Χανιά που είτε σώζονται εκτός της
συναγωγής ή (όπως φαίνεται) έχουν
χαθεί.

Στις επιγραφές οι τετράγones
παρενθέσεις δείχνουν ένα κείμενο που
λείπει και μια τελεία επάνω ένα γράμ-
μα δείχνει μια αμφιβολία ερμηνείας.

Αφιέρωση επιγραφές

1α. Στο αέτωμα πάνω στην πύλη που
είσεται στη μπροστινή αυλή της συ-
ναγωγής και που φαίνεται από το
δρόμο.

Υψος 16 εκ.; βάθος 135 εκ.

ה'ח' Humphrey
ה'ח' Eulayon
Cortese ή Cortesi,
Eulayon, Humphrey.
ה'ח' Humphrey

(Στο) χρόνο 5247, στις 7η του Iyyar
ε'ת, ο Eliano Cortese, ως ξένος για
πάντα, αφιέρωσε και έκτισε την
είσοδο για τη λύτρωση της ψυχής
του και για τη ζωή των παιδιών του
και των εγγονών μου,
ζωή πάντα να' χουν.

Σημειώματα

Περιγράφεται από τον Eulayon (σελ.
132) και σχολιάζεται από την Hum-
phrey. Ο Eliano Cortese, προφανώς
μια επιφανή προσωπικότητα, δεν ανα-

Η οικογένεια του Αβραάμ και της Ελένη Σίρκιν ποζάρει
μπροστά στο Εχ'λ της συναγωγής μετά από την τελετή
για την 50^η επέτειο του γάμου τους.

Επέτειο γάμου στην Ετζ Χαγίμ

Ο Franz Kafka, σε ένα από τα
έργα του με τίτλο "Παραδοξόν", λέει
"Ένα κλουβί πήγε να βρει το πουλί
τον". Η Συναγωγή Ετζ Χαγίμ στα
Χανιά, από την ημέρα της επανωλε-
τοποίησης της το '99, είναι κατά κά-
ποιο τρόπο μια συναγωγή που ψάχνει
για κονοτήτα. Αυτή δεν είναι βέβαια
μια συνηθισμένη κατάσταση, αλλά
πρέπει να πούμε, και η εξόντωση της
τελευταίας εβραϊκής κοινότητας το
1944 δεν ήταν ένα 'συνθηματικό'
συμβάν. Καρπός είναι μια να αρχίσει
μια καινούργια περίοδος ομαλότητας.

Από την ημέρα της επανωλε-
τοποίησης της Ετζ Χαγίμ έχει γίνει
διεθνώς πολυσέλη. Αυτό στάθηκε
δυνατό και λόγω της προβολής που
έγινε μέσω της ιστοσελίδας της
(www.etz-hayyim-hania.org). Ακόμα
που σημαντική όμως είναι η αποδοχή
των πολυάριθμων επισκεπτών απ'
όλο τον κόσμο, από τους οποίους
πολλοί συνεχίζουν μια θέλουν να
κρατήσουν επαφή με το χώρο και με
τους ανθρώπους. Για πολλούς είναι η
πρώτη συνειδητοποίηση της αργαία-
της εβραϊκής παρουσίας στην Κρήτη,
για άλλους είναι η θλιβερή έκπληξη
της μορφής της τελευταίας κοινότητας
που χάθηκε. Άλλοι πάλι βρίσκουν στη
γαλήνη και στην ηρεμία της συναγω-
γής μια ευχάριστη ανάπαυση στον
άλλοτε ξεφρενο ρυθμό του τουρι-
σμού στην Κρήτη. Προς το παρόν
υπάρχουν περίπου 150 άτομα από την
Ευρώπη, τις ΗΠΑ και το Ισραήλ που
τον ένα ή με τον άλλο τρόπο συμ-
βάλλουν στο έργο μας. Μερικοί είναι
Εβραίοι ορθόδοξοι, άλλοι είναι φδε-
λευτικοί, μεταρρυθμιστές ή συντηρη-
τικοί - μερικοί δεν είναι ούτε καν
θρησκοληπτικοί. Και όμως ο καθένας
είναι μέρος απ' τις πνοής αναγέν-
ελαστέρουν στις διακοπές τους εδώ
για να έχουν μια νύχτα. Πολλοί είναι
Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι, που -
ως Παιδιά του Αβραάμ - διακαίνονται
τη θέση τους μαζί μας στην Ετζ Χα-
γίμ. Η αποστολή της Συναγωγής Ετζ

